

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Kekkonen, Marjatta; Malinen, Kaisa; Moilanen, Johanna; Rönkä, Anna

Title: Perhekeskusten työntekijöiden käsitykset yhteisvanhemmuudesta

Year: 2023

Version: Published version

Copyright: © 2023 Sosiaalilääketieteen yhdistys ry

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Kekkonen, M., Malinen, K., Moilanen, J., & Rönkä, A. (2023). Perhekeskusten työntekijöiden käsitykset yhteisvanhemmuudesta. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti*, 60(2), 155-168.
<https://doi.org/10.23990/sa.117870>

Perhekeskusten työntekijöiden käsitykset yhteisvanhemmuudesta

Yhteisvanhemmuudella tarkoitetaan yhteisen lapsen hoidosta ja huolenpidosta vastaavien aikuisten välistä suhdetta. Yhteisvanhemmuus on vanhempien parisuhdetta ja kahdenvälistä lapsi-vanhempisuhdetta laajempi perheen alajärjestelmä, ja sen on osoitettu olevan yhteydessä lapsen hyvinvointiin ja kehitykseen. Tutkimustiedon tuottaminen yhteisvanhemmuudesta on laajentunut eroperheistä lasta odottaviin ja lapsen saaneisiin pikkulapsiperheisiin. Tässä tutkimuksessa selvitetään perhekeskusten työntekijöiden käsityksiä yhteisvanhemmuudesta. Työntekijöiltä (n = 21) viidessä fokusryhmähaastattelussa kerätty aineisto analysoitiin teema-analyysillä hyödyntäen ATLAS.ti-ohjelmaa. Haastatteluihin osallistui työntekijöitä äitiys- ja lastenneuvolan, perhetyön sekä kasvatus- ja perheneuvonnan, perhesosiaalityön ja perheoikeudellisista palveluista. Työntekijät tunnistivat viisi yhteisvanhemmuuden teemaa, jotka ovat perhekohtainen työn- ja vastuunjako, vanhempien yhteisymmärrys kasvatusperiaatteista, avoin keskusteluyhteys vanhempien välillä, vanhempien keskinäinen luottamus sekä molempien vanhempien osallisuus. Tutkimustulosten valossa käsite yhteisvanhemmuus soveltuu käytettäväksi monialaisissa perhekeskuksissa, ja käsitteen käyttöönotto voi selkiyttää perheiden kanssa käytäviä keskusteluja siitä, milloin aiheena on vanhempien keskinäinen yhteistyö, milloin lapsi-vanhempisuhteen kysymykset, milloin aikuisten keskinäisen parisuhteen asiat. Yhteisvanhemmuuden systemaattisella puheeksi ottamisella universaaleissa palveluissa voidaan osaltaan edistää perhevapaaudistuksen tavoitetta tasavertaisemmasta työn- ja vastuunjaosta perheissä ja lapsen oikeudesta saada hoivaa ja huolenpitoa molemmilta vanhemmilta.

ASIASANAT: palvelu, perhe, työntekijä, vanhempi, yhteisvanhemmuus

MARJATTA KEKKONEN, KAISA MALINEN, JOHANNA MOILANEN, ANNA RÖNKÄ

YDINASIA

- Yhteisvanhemmuudella tarkoitetaan yhteisen lapsen hoidosta ja huolenpidosta vastaavien aikuisten välistä suhdetta.
- Perhekeskusten työntekijöiden mukaan yhteisvanhemmuus liittyy vanhempien väliseen työn- ja vastuunjakoon, yhteisymmärrykseen kasvatusperiaatteista, keskusteluyhteyteen, luottamukseen sekä molempien vanhempien osallisuuteen.
- Yhteisvanhemmuus koskee kaikkia lapsiperheitä, ei yksinomaan eroperheitä.
- Lisätietoa tarvitaan perheiden yhteisvanhemmuutta koskevista tuen tarpeista.

JOHDANTO

Yhteisvanhemmuudella tarkoitetaan yhteisen lapsen hoidosta ja huolenpidosta vastaavien aikuisten välistä suhdetta. Lapsen vanhempien ohella yhteisvanhempina voivat toimia isovanhemmat, sukulaiset tai muut lapsen huolenpitoon osallistuvat aikuiset (1). Yhteisvanhemmuutta toteutetaan niin lapsen biologisten kuin uus-, adoptio-, sijais- ja samaa sukupuolta olevien vanhempien perheissä. Kasvu yhteisvanhemmuuteen käynnistyy lapsen odotusaikana jatkuen lapsen aikuisuuteen asti, eikä se pääty, vaikka puoliset eroaisivat (2, 3).

Yhteisvanhemmuus on vanhempien parisuhteesta erillinen (2) ja kahdenvälistä lapsi-van-

hempisuhdetta laajempi perheen alasyteemi (1). Yhteisvanhemmuussuhteen ulottuvuuksina on nostettu esille esimerkiksi perheharmonia versus vihamielisyys ja kilpailullisuus (4), vanhemmuuden konfliktit ja liittoumat lapsen kanssa (5), vanhempien välinen vuorovaikutus ja tiimityö (6) sekä solidaarisuus ja tuki (7). Lapsen tullessa perheeseen aikuiset opettelevat vuorovaikutusta paitsi vauvan kanssa, myös toistensa kanssa lapsen huolenpidosta vastuullisina yhteisvanhempiina (8). Yhteisvanhemmuuden keskiössä ei ole se, miten kukin vanhempi yksilönä toimii lapsen kanssa, vaan se, miten yhteistyö ja vuorovaikutus lapsen huolenpidossa ja kasvatuksessa toimii vanhempien kesken.

Määritelmät yhteisvanhemmuudesta vaihtelevat, mutta lähtökohtana kaikissa on kahden tai useamman aikuisen keskinäinen yhteistyö. McHale ja Irace (1) määrittävät yhteisvanhemmuuden kahden tai useamman lapsen huolenpidosta ja kasvatuksesta vastuullisen aikuisen keskinäiseksi toiminnaksi. Feinberg (2) puolestaan korostaa aikuisten tapoja olla suhteissa toistensa kanssa jakaessaan vastuuta lapsen hoidosta ja kasvatuksesta, ja Bornstein kollegoineen (9) painottaa yhteisvanhemmuuden toteutumisen olevan sidoksissa ympäröivän yhteiskunnan kulttuuriin arvoihin ja asenteisiin. Hock ja Mooradian (10) toteavat, että vanhempien välinen yhteys, vastavuoroinen huolenpito, keskinäisten rajojen ylläpitäminen ja harmonia rakentavat toimivaa yhteisvanhemmuutta. Tämän tutkimuksen kehyksenä toimii Mark Feinbergin malli yhteisvanhemmuudesta neljän, osin keskenään limittävien ulottuvuuden rakenteena: 1) yhteisymmärrys lapsen kasvatuksessa, 2) vanhempien työnjako, 3) puolisoiden toisilleen osoittama tuki versus väheksyntä sekä 4) perheen vuorovaikutuksen säätely (2).

Yhteisvanhemmuutta tutkittaessa huomiota on kiinnitetty tekijöihin, jotka voivat edistää tai haitata toimivan yhteistyön kehittymistä vanhempien välillä (1). Yhteisvanhemmuuden on havaittu toimivan välittävänä mekanismina lapsen hyvinvoinnille ja kehitykselle. Vanhempien vihamielisten ja riitaisten suhteiden on osoitettu olevan yhteydessä lapsen käyttäytymisen ja mielenterveyden häiriöihin (11), pienten lasten tunte-elämän säätelyn vaikeuksiin (12) sekä lapsen ulkoisiin ja sisäisiin käyttöosoireisiin (13, 14). Lamela ja Figueiredo (11) päättelevät järjestelmäl-

lisessä katsauksessaan, että toimiva yhteisvanhemmuus on lapsen positiivisen mielenterveyden avainmekanismi, jonka merkitys korostuu vanhempien parisuhteen purkautuessa.

Vanhempien keskinäiseen yhteistyöhön ja siinä tarvittavaan tukeen ryhdyttiin kiinnittämään huomiota 1970-luvulla erityisesti Yhdysvalloissa, jossa erityistä tukea tarvitseville vanhemmille tarjottiin tukea perheterapeuttisina interventioina. Myöhemmin, 1980- ja 1990-luvuilla avioerojen kasvu ja niihin liittyvät huoltajuusriidat näkyivät lisääntyneinä eroperheiden palveluina (15, 16, 17). Eroperheiden vanhempien yhteistyöstä käytetään Suomessa usein käsitettä yhteistyövanhemmuus. Tällöin painotetaan vanhempien kykyä laittaa sivuun keskinäiset ristiriitansa, jotta he voivat rakentaa yhteistä ymmärrystä lapsen hyvinvoinnista ja huolenpidosta (18, 19). Viime vuosina tutkimuksissa on kiinnostuttu yhteisvanhemmuudesta perheellistymisen alkutaipaleella, ensimmäistä lasta odottavissa ja lapsen saaneissa perheissä (20, 21). Lasta odottavien vanhempien toiveet keskinäisestä yhteistyöstä liittyvät toimivaan työnjakoon, lapsen huolenpidosta sopimiseen, perhearjen toimivuuteen, keskinäiseen tukeen sekä mahdollisuuteen oppia ja kehittyä (22). Hyvin toimivalla yhteisvanhemmuudella on todettu olevan suojaava vaikutus vanhemman kokemaan stressiin (23), vaikka naisten ja miesten välillä on havaittu eroja siinä, mitkä tekijät edistävät tai ehkäisevät yhteisvanhemmuuden toimivuutta (24). Ennaltaehkäisevien palvelujen tiedetään edistävän vanhempien välisen toimivan yhteistyön rakentumista perheen perustamisen vaiheessa (25, 17).

Tässä tutkimuksessa olemme kiinnostuneita yhteisvanhemmuudesta lapsiperheiden ennalta ehkäisevien ja varhaisen tuen palvelujen näkökulmasta. Näitä palveluja on viime vuosina koottu yhteen perhekeskuksen palvelukokonaisuudeksi, joka sisältää hyvinvointia ja terveyttä sekä kasvua ja kehitystä edistävät sekä varhaisen tuen, hoidon ja kuntoutuksen palvelut sekä avoimia kohtaamispaikkoja. Perhekeskuspalvelut koostuvat muun muassa äitiys- ja lastenneuvoloista, lapsiperheiden sosiaalipalveluista sekä kasvatus- ja perheneuvonnasta (26, 27). Perhekeskuksen tehtävänä on tuen tarjoaminen paitsi vanhemmuuteen ja parisuhteeseen, myös sovinnolliseen eroon ja vanhemmuuden jatkumiseen eron jälkeen. Lähtökohtana on lapsen kasvun,

kehityksen ja terveyden edistäminen sekä vanhemmuuden ja perhesuhteiden tukeminen (28). Perhekeskuspalveluissa käsitellään perheiden hyvinvointia, vanhempien lapsuuden kokemuksia, lapsen ja vanhemman välistä kiintymyssuhdetta, perheen voimavaroja, vanhempien välistä yhteistyötä ja läheisverkostoihin liittyviä kysymyksiä (29, 30).

Lasta odottavien ja lapsen saaneiden perheiden hyvinvointia seurataan äitiys- ja lastenneuvoloissa määrääjain toteutettavissa laajoissa terveystarkastuksissa (29, 31, 32). Tarkastuksessa käydään läpi vanhempien välistä vuorovaikutusta, yhteenkuuluvuutta, läheisyyden kokemusta, työnjakoa perheessä sekä erimielisyyksien käsittelyä ja kannustavan palautteen antamista. Perheiden kanssa voidaan pohtia, miten lapsi hyötyy siitä, että molemmat vanhemmat hoitavat lasta omalla tavallaan ja tasaavat toistensa taakkaa (33). Kun vanhemman tai perheen jaksamisesta herää huoli, kasvatus- ja perheneuvola voi tukea turvallisen kiintymyssuhteen rakentumista, vanhempien keskinäistä yhteistyösuhdetta sekä tasa-arvoista mahdollisuutta osallistua perhe-elämään ja lapsen kasvatukseen. Kasvatus- ja perheneuvonnan yleisenä tavoitteena on vanhempien tukeminen heidän kasvatustehtävässään ja yhteistyövanhemmuudessaan (28).

Suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa yhteisvanhemmuutta on tarkasteltu eroperheiden ja kriisiperhetyön tilanteissa (18), mutta tutkimustieto ennalta ehkäisevästä työstä puuttuu. Tässä tutkimuksessa selvitimme, mitä käsityksiä perhekeskuspalveluiden työntekijät liittävät yhteisvanhemmuuteen perhekeskuksen terveyttä ja hyvinvointia edistävässä ja varhaisen tuen palveluissa. Työntekijöiden käsitysten ymmärrämme muodostuvan niistä kokemuksista ja havainnoista, joita he tekevät tavatessaan vanhempia ja keskustellessaan heidän kanssaan palvelutapaamisissa ja kotikäynneillä.

AINEISTO JA MENETELMÄT

FOKUSRYHMÄHAASTATTELUJEN TOTEUTUS

Keräsimme tutkimusaineiston viidessä fokusryhmähaastattelussa marraskuussa–joulukuussa 2020. Fokusryhmän etuna on pidetty sitä, että ryhmäprosessi voi auttaa yksilöitä tunnistamaan,

selkiyttämään ja jakamaan henkilökohtaisia näkemyksiään, myös sensitiivisiin aiheisiin liittyen (34, 35). Fokusryhmän voi arvioida menetelmänä soveltuvan sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöille myös siksi, että he ovat työnsä kautta tottuneita osallistumaan erilaisiin ryhmässä tapahtuviin keskusteluihin kollegojen ja muiden alojen ammattilaisten kanssa (34). Haastattelut toteutimme Covid19-pandemian kokoontumisrajoitusten aikana etähaastatteluina Teams-video-puheluina. Etäyhteys tarjosi sosiaalisen tilan, jossa osallistujat ovat 'ei-kenenkään maalla', mikä mahdollistaa myös tarvittavan etäännyttämisen esimerkiksi osallistujien työyhteisöistä.

Ryhmähaastattelut etenivät etukäteen laaditun haastattelurungon mukaisesti. Runko muodostui viidestä haastatteluteemasta ja niihin kytkeytyvistä esimerkkikysymyksistä. Teemat olivat: 1) Ammattilaisten käsitykset, ajatukset yhteisvanhemmuudesta, 2) Yhteisvanhemmuudesta keskustelu palveluissa, 3) Perheiden/vanhempien tukeminen yhteisvanhemmuudessa, 4) Yhteisvanhemmuus moninaisissa perheissä ja 5) Covid19-pandemian vaikutukset. Tässä tutkimuksessa hyödynnämme ensisijaisesti aineisto-kohtia, jotka liittyvät haastattelurungon kahteen ensimmäiseen teemaan. Näistä ensimmäisessä kartoitettiin ammattilaisten käsityksiä ja ajatuksia yhteisvanhemmuudesta (esim. miten työntekijä itse ymmärtää yhteisvanhemmuuden, miten se näkyy hänen työssään ja perheiden arjessa, milloin työntekijän käsityksen mukaan yhteisvanhemmuus on tai ei ole toimivaa). Toisessa haastatteluteemassa kartoitettiin, milloin, miten ja keiden kanssa yhteisvanhemmuudesta keskustellaan palveluissa.

Kussakin fokusryhmässä kaksi tutkijaa vastasi haastattelusta. Kaikkiaan aineiston keruuseen osallistui viisi haastattelijaa. Haastattelijat valmistautuivat haastatteluihin ennakoon käymällä yhdessä läpi haastattelurungon, haastattelujen yleiset periaatteet (esim. tietoturvasuus, tasavertaisuus) sekä tutkittavien informointiin ja oikeuksiin sekä tekniseen toteutukseen liittyvät seikat.

Tutkittavien tunnistamisen minimoimiseksi haastatteluista tallennettiin vain ääni erillisellä tallentimella. Tutkimukselle tehtiin puoltava eettinen ennakkoarviointi Jyväskylän yliopiston eettisessä toimikunnassa.

HAASTATTELAVAT

Ryhmähaastatteluihin osallistuneet työntekijät kerättiin neljästä tutkimuskunnasta kunnan nimeämän, lapsiperhepalveluja hyvin tuntevan, koordinaatio-, kehittämis- tai esimiesasemassa olevan yhdyshenkilön avulla. Osallistujille tiedotettiin sähköpostitse etukäteen haastattelun tarkoituksesta, kestosta ja toteutuksesta sekä pyydettiin suostumus tutkimukseen osallistumiseksi erillisellä Webropol-lomakkeella. Ryhmähaastattelun alussa haastateltaville kerrottiin osallistumisen vapaaehtoisuudesta sekä oikeudesta kieltäytyä milloin tahansa tutkimuksen kuluessa sekä haastattelun luottamuksellisuudesta, aineiston tietoturvallisesta säilyttämisestä ja anonymisoinnista hyviä tutkimuseettisiä periaatteita noudattaen (36).

Kuhunkin ryhmään osallistui kolmesta seitsemään henkilöä, ja kukin haastattelu kesti keskimäärin kaksi tuntia. Aiempien tutkimusten mukaan ryhmän koko tulee pitää riittävän pienenä niin, että jokaisella on tasapuolisesti tilaa ja aikaa jakaa ajatuksiaan (34). Yhtä lukuun ottamatta fokusryhmät olivat ihanteellisen kokoisia, sisältäen 4–6 osallistujaa.

Haastateltavat (n = 21), joista kaksi oli miehiä ja loput naisia, työskentelivät lapsi- ja perhepalveluita yhteen kokoavien perhekeskusten ennaltaehkäisevissä ja varhaisen tuen palveluissa. Haastateltavat työskentelivät äitiys- ja lastenneuvolassa, perhetyön palveluissa, kasvatus- ja perheneuvolassa, perhesosiaalityössä ja perheoikeudellisissa palveluissa. Yleisimpiä ammattinimikkeitä olivat terveydenhoitaja (n = 7) sekä perhetyöntekijä ja perheohjaaja (n = 6), ja muita nimikkeitä olivat sosiaalityöntekijä, perhepsykoterapeutti, psykologi, lastenvalvoja ja varhaiskasvattaja. Ammattinimikkeittäin tarkasteltuna ammatillisia hierarkiaeroja ryhmän sisällä voidaan pitää vähäisinä. Vanhin osallistuja oli 62 ja nuorin 33 vuotta keski-ään ollessa 47 vuotta. Osallistujien työkokemus alalta vaihteli kolmen ja 40 vuoden välillä mediaanin ollessa 20 vuotta. Osallistujat olivat kouluttautuneet alalle vähintään kolme, pisimmillään seitsemän vuotta keskiarvon ollessa viisi vuotta.

Tutkimukseen osallistuneiden tunnistettavuuden välttämiseksi heistä käytetään siteerauksissa peitenimiä eikä ammattinimikkeitä tai tutkimuskuntia kerrota. Nauhoitukset litteroitiin ja pseudonymisoitiin tekstiksi, jota kertyi yhteensä 139 sivua (Times New Roman 12, riviväli 1,5). Litte-

roitujen haastattelujen keskipituus oli 28 sivua, lyhimmillään 25 ja pisimmillään 31 sivua tekstiä.

AINEISTON TEEMA-ANALYYSI

Aineiston analyysin toteutimme teema-analyysillä, jonka tavoitteena on tunnistaa laadullisesta aineistosta tutkittavaa ilmiötä kuvaavia teemoja (37). Teema-analyysin vaiheita noudattaen aloitimme analyysin perehtymällä huolellisesti aineistoon, koodaamalla aineisto, ryhmittelemällä koodit alateemoiksi, tarkistamalla teemojen sisäinen yhtenäisyys ja keskinäinen suhde, nimeämällä pääteemat sekä kirjoittamalla tulokset (38). Aineistoon perehtymisen vaiheessa ensimmäinen kirjoittaja merkitsi näkyviin yhteisvanhemmuudelle annettuja vaihtelevia sisältöjä tai tulkintoja sisältävät sitaatit yleiskoodilla 'merkitys'. Merkitystä osoittavat koodit uudelleen koodattiin aineistolähtöisillä koodilla, joita liitettiin aineistoon kaikkiaan 206 kappaletta. Aineistolähtöisiä koodoja olivat muun muassa: ajanjako ja kalenterimerkinnät, arvostuksen kokemus, elämisen ja asumisen kalleus, erotilanteessa pysytään lapsen vanhempina, hyvä keskusteluyhteys tai isä suljetaan pois vauvan hoidosta ja äiti kyynelehtii.

Seuraavassa vaiheessa ryhmitelimme aineistolähtöiset koodit 19 alateemaksi, joiden muodostamista ohjasi olemassa oleva tutkimustieto yhteisvanhemmuuden ulottuvuuksista (2). Siirryimme analyysissä teoriaohjaavan teema-analyysin suuntaan (37) tunnistassamme aineistosta uusia, mutta myös tutkimuskirjallisuudesta tuttuja teemoja. Aineiston analyysiä voi näin ollen kutsua induktiivis-deduktiiviseksi (39). Seuraavaksi kävimme läpi alateemat, poistimme saman sitaatin päällekkäiset koodit ja yhdistimme keskenään samankaltaiset alateemat (esim. Väheksyntä ja Portinvartijuus). Koodien ja alateemojen tarkistusluennan, karsimisen ja yhdistämisen jälkeen tulokset tiivistyivät viiteen pääteemaan. Kuviossa 1. on esimerkki aineiston analyysistä yhden pääteeman – Vanhempien yhteisymmärrys kasvatusperiaatteista – osalta. Analyysi kohdentui aineistokohtiin, jotka liittyivät työntekijöiden käsityksiin yhteisvanhemmuudesta suhteessa lapsen vanhempiin, ja siitä rajattiin pois isovanhempiin, sukulaisiin ja muihin yhteisvanhempana toimiviin aikuisiin (esimerkiksi sijaisvanhemp) liittyvä puhe. Olimme kiinnostuneita lapsen vanhemmista, sillä tutkimuskontekstina toimivien perhekeskusten asiakkaita ovat ensisijaisesti lap-

Aineistolähtöiset koodit

erilaiset kasvatuskäsitteet ja linjat
kasvatuskäsitteistä puhuminen
lapsen kurittaminen
näkökulmat lapsen kasvatuksesta
vanhemman ankaruus
lapselle käsitys rajoista ja
rakkaudesta

lapselle ennakoitavuutta, rakkautta
lapsen luottamus vanhempiinsa
lapsen turvallisuutta
lapsen vointi paranee
lapsi saa olla lapsi
lapsi tottuu toisenlaiseen hoitoon
lapsi turvallisesti kiintynyt vanhempaan
lapsi uskaltaa kertoa asioistaan kummalle vaan
havaitaan mitä lapsi tarvitsee
lapsille merkityksellistä molempien osuus

Koodiryhmä

Kasvatuskäsitteet
ja -linjaukset

Lapsivaikutukset,
myönteiset ja
kielteiset

TEEMA

YHTEISYMMÄRRYS
LAPSEN
KASVATUS-
PERIAATTEISTA

Kuvio 1. Esimerkki aineiston analyysin vaiheista: Yhteisymmärrys lapsen kasvatuseriaatteista -teema

sen hoidosta ja huolenpidosta vastuulliset vanhemmat.

Analyysistä ja ryhmittelystä vastasi ensimmäinen kirjoittaja muiden kirjoittajien tarkistaessa teemat. Kirjoittajat keskustelivat useita kertoja analyysin edetessä koodi- ja teemaryhmien muodostamisen periaatteista, nimeämisestä ja tulkinnoista.

TULOKSET

PERHEKESKUSTEN TYÖNTEKIJÖIDEN KÄSITYKSIÄ YHTEISVANHEMMUUDESTA

Yhteisvanhemmuus terminä oli haastatelluille työntekijöille ennestään tuntematon. Käsite koettiin jokseenkin kankeana, vaikeaselkoisena ja jopa juhlavana. Muutama työntekijä käsitti yhteisvanhemmuuden koskevan ensisijaisesti eroperheitä, joissa aikuisilla on lapsen huoltajuuteen liittyviä ristiriitoja, ja käytti siitä nimitystä yhteistyövanhemmuus. Haastatellut kertoivatkin oletta-neensa haastatteluun ilmoittautuessaan, että yhteisvanhemmuudessa olisi kyse perheistä, joissa lapsen huoltajat ovat eroamassa tai eronneet. Kuitenkin jo haastattelukutsu, jossa jaettiin tietoa tutkimushankkeesta Yhteisvanhemmuuteen opimassa: Vertaileva pitkittäistutkimus yhteisvanhemmuuden rakentumisesta vanhemmuuteen siirtymävaiheessa (CopaGloba) (2019–2023) sai työntekijät havahtumaan ilmiön laajuuteen:

”No se yhteisvanhemmuus käsitteenä on ehkä vähä vieras itelle tai täällä mietittiinki yhesä joku aika sitte et yhteisvanhemmuus, että meillä oli semmonen ajatus se vois liittyä niinkö eroperheisiin enemmän, ennenkö hoksattiin etseen niikö kaikkia vanhempia koskeva et itte en ehkä sitä käsitettä osaa käyttää mutta, vanhempien välistä yhteistyötä et varmaan puhun siitä sillä nimellä et vanhempien välinen yhteistyö ja ehkä vastuunjakoa ja miten vanhemmat jakaa perheessä vastuuta, tällöisiä ajatuksia tuli mieleen.” [Katja]

Ammattilaiset totesivat, että myöskään perheet eivät tunne yhteisvanhemmuuden termiä, ja palvelutapaamisissa käytettiin arkisempia synonyymejä, kuten vanhempien välinen yhteistyö, yhteinen yritys, yhtä köyttä -yhdistys, yhteistoiminta ja yhdessä tekeminen. Sen ohella, keitä perheitä yhteisvanhemmuus koskettaa, työntekijät pohtivat, minkälaisissa tilanteissa asia tulisi ottaa vanhempien kanssa puheeksi. Haastattelun alkuvaiheessa moni työntekijä korosti, että keskustelua yhteisvanhemmuudesta tarvitaan erityisesti perheen ajautuessa ongelmiin tai vaikeuksiin. Vanhempien kiistellessä lapsen huolenpidosta, kasvatuskäytännöistä tai lapsenhoidon vastuista käännetään palvelujen puoleen. Kuitenkin äitiys- ja lastenneuvoloiden terveydenhoitajien mukaan ratkaiseva vaihe vanhempien yhteistyön rakentumiseksi on lapsen odotusaika ja varhaisuudet. Ammat-

tilaisten käsitysten mukaan yhteisvanhemmuutta ei pidä tulkita vanhempien velvoitteeksi tehdä kaikki yhdessä, vaan nähdä se pikemminkin kykynä jakaa ja sopia asioista. ”*Yhteisvanhemmuus on kuin hiomaton timantti, joka kirkastuu puolisoiden yhteisessä tarinassa*”, tiivistä eräs työntekijä ilmiön. Työntekijöiden yhteisvanhemmuutta koskevista käsityksistä tunnistimme viisi pääteemaa.

PERHEKOHTAINEN TYÖN- JA VASTUUNJAKO

Ensimmäinen teema kytkeytyy vanhemmuuden tehtävien työnjakoon perheessä (vrt. 2). Työntekijöiden käsityksen mukaan vanhempien välisen työnjaon muotoutumisen kriittinen vaihe on vanhemmuuteen siirtymävaihe ensimmäisen lapsen syntyessä. Tällöin vanhempien kanssa voidaan neuvolassa, perhetyössä tai varhaisen tuen palveluissa keskustella aikuisten ajankäytöstä, kotitöiden jakautumisesta ja lapsenhoitovastuista. Äitiys- ja lastenneuvolassa tavataan kaikki perheet, jotka lähtevät harjoittelemaan yhdessä vanhempana toimimista.

”Ite ainaki ymmärrän sen yhteisvanhemmuuden sillä, että molemmat vanhemmat on tasavertasia sen, vanhemmuuden kanssa lapsen kanssa elikkä ei oo semmosta et kumpi kumman vastuulla on asiat vaan perheet ite sen työnjaon siellä perheessä tekee.” [Jaana]

”Täällä neuvolassahan mä nään heiät siitä lähtien kun he lähtee harjoittelemaan ensimmäisen lapsen kanssa sitä vanhemmuutta et mitä se tarkoittaa, ja sitten käydään tosi paljon just sitä keskustelua, että miten te jaatte niitä kotitöitä, lapsenhoitoa ja nään tosi paljon erilaisia tapoja olla vanhempi.” [Aino]

Toimivan yhteisvanhemmuuden riskiksi nähtiin kilpailu ajankäytöstä; ”*on mun aika ja sun aika ja ne kalenteroidaan, mutta unohtuu perheen yhteinen aika*” [Taina]. Ristiveto ajankäytössä liitettiin vanhempien epätasa-arvoisiin mahdollisuuksiin harrastaa ja viettää vapaa-aikaa vauva-aikana. Työntekijät olivat havainneet, että myös työssä käyvän, perheen elatuksesta vastaavan vanhemman, pääsääntöisesti isän, odotettiin osallistuvan lapsenhoitoon, vaikka päävastuu vauvasta onkin kotona olevalla vanhemmalla. Esimerkkejä toimivasta työnjaosta löytyi:

”Neuvolakäynneillä vanhemmat kertoo monesti esimerkiksi vauvaperheissä että on sovitettu että äiti hoitaa yöheräilyt arkena ja viikonloppuna äiti nukkuu isä hoitaa yöheräilyt tai että äiti imettää isä ei pysty sitä tekemään mut sitte vaikka kylvetykset kynsienleikkaamiset on isän, et isä hoitaa ne pelkästään.” [Katja]

Toisaalta toimivan työnjaon nähtiin voivan syntyä sanattomastakin sopimuksesta, kun molemmat vanhemmat osallistuvat lapsen huolenpitoon ja asioihin kokonaisvaltaisesti. Eroperheiden työnjaossa ammattilaiset korostivat sopimisen merkitystä, sitä ”*kumpi osallistuu päiväkodin, koulun ja muihin juhliin ja palavereihin tai että molemmat ovat mukana*” [Kerttu]. Maahanmuuttajaperheissä työntekijät olivat puolestaan havainneet, etteivät isät jää kotiin tai osallistu lapsenhoitoon, vaan he tuovat taloudellista turvaa perheeseen, minkä arveltiin johtuvan perheen sitoutumisesta omasta kulttuurisesta taustasta nousevaan, perinteiseen työnjaon malliin. Työntekijöiden käsityksen mukaan yhteisvanhemmuus on jokaisen perheen ainutkertainen tapa järjestää aikuisten välinen työn- ja vastuunjakoa yhteisen lapsen hoitamiseksi ja kasvattamiseksi.

VANHEMPIEN YHTEISYMMÄRRYS KASVATUSPERIAATTEISTA

Toiseksi työntekijät nostivat esille vanhempien välisen yhteisymmärryksen lapsen kasvatuksesta ja hoivasta. Metaforalla yhtä köyttä -yhdistykses-tä kuvattiin sitä, että vanhemmat ovat keskenään sopineet lapsen kasvatuseriaatteista ja -käytännöistä ja pitävät niistä yhteisesti kiinni. Tärkeänä pidettiin sitä, että ”*vanhemmat pystyy esimerkiksi niistä kasvatuseriaateista ynnä muista puhumaan keskenään eikä niistä ruveta lasten kuullen vaikka siinä kotikäynnillä väittelemään ja kinastelemaan*” [Emilia]. Kasvatuseriaatteisiin kytkeytyvät ongelmat eivät työntekijöiden käsityksen mukaan johdu yksinomaan vanhempien erilaisista kasvatuskäsityksistä, vaan huoltajien vaikeudesta keskustella ja neuvotella yhteisestä kasvatuslinjasta. Hyvin toimivassa yhteisvanhemmuudessa vanhemmat ovat toistensa yhteistyökumppaneita lapsen kasvatuseriaateissa, huolehtivat lapsen asioista ja pitävät huolta lapsen kasvua edistävästä rutiineista ja rytmistä.

Kasvatuskäytäntöjen yhdenmukaisuus konkretisoituu vanhempien tavoissa toimia lapsen kanssa. Pohtiessaan asiaa lapsen näkökulmasta

työntekijät korostivat, että yhteinen linja kasvatuksessa näyttäytyy lapselle vanhempien välisenä suhteena, joka on ennustettava ja turvallinen, kun taas yhteisen linjan puute heijastuu turvattuina. Toimiva yhteisvanhemmuus vanhempien välillä luo lapselle kokemuksen kasvatuksen ja huolenpidon johdonmukaisuudesta, ennakoitavuudesta ja hyväksynnästä. Lapsi pystyy kiinnittymään ja luottamaan molempiin vanhempiin, ja hakemaan lohtua kummalta vanhemmalta tahansa. Turvattomassa yhteisvanhemmuudessa lapsi joutuu miettimään, kuka hänestä huolehtii tai kuinka vanhemmat reagoivat lapsen kertoessa asioita toisesta vanhemmasta. Lapsi voi jäädä aikuisten erimielisyyksien välikappaleeksi, elleivät vanhemmat pysty puhumaan ja sopimaan lapsen asioista.

”Kun mietitän, että lapsi ei jää sihe välikäteen, että hänen pitäis mietiskellä sitä että voiko tosta kertoa tolle toiselle vanhemmalle tai saako kertoa tosta, semmosta ninku sallivaa se, et muute käy lapselle aika raskaaks se, olo-tila siinä.” [Kerttu]

Ammattilaisten käsityksen mukaan ristiriitoja kasvatuskäsityksissä ilmeni niissä eroperheissä, joissa aikuisten välinen keskusteluyhteys ei toiminut tai aikuisilla oli erilaiset käsitykset lapsen rajoittamisesta. Joissakin perheissä ristiriitoja syntyi vanhempien erilaisista tavoista pitää kiinni arkirytmistä ja säädellä lapsen toimintaa.

AVOIN Keskusteluyhteys vanhempien välillä

Kolmas yhteisvanhemmuuden teema koostui perheen aikuisten keskinäistä vuorovaikutusta kuvaavista piirteistä. Näitä ovat vanhempien välinen keskustelu sekä tunteista kertominen ja niiden osoittaminen. Työntekijöiden kokemusten mukaan yhteisvanhemmuutta vahvisti puolisoitten välinen avoin keskusteluyhteys, lämpimyyden toisiaan kohtaan sekä kyky jakaa pettymyksiä ja surun tunteita.

”No, voi vaikka sanoa tälle että, et se on semmosta avointa keskustelua vanhemmat pystyy täysin avoimesti keskustelemaan et miten he kokee ja miten he haluaa tehdä ja mikä on niikö kummalleki vanhemmalle luontevaa, mitä niikö toivoo että saa tehdä.” [Katja].

Näiden kuvattiin lujittavan puolisoitten yhteyttä toisiinsa. Kummallakin vanhemmalla on tilaa tuoda esille, mitä hän haluaa lapsen kanssa tehdä ja mikä on itselle luontevaa. Monissa perheissä yhteistä keskustelua käydään vauvan odotuksesta alkaen, ja se ilmenee puolisoitten kykyä ja halua jakaa odotuksia, ajatuksia, toiveita ja tunteita keskenään. Vanhempien välinen toimiva keskusteluyhteys voi ehkäistä väärinymmärryksiä tilanteissa, joissa vanhempien tavat käsitellä esimerkiksi surua raskauden keskeytymisen tilanteissa eroavat. Toimiva keskusteluyhteys voi myös ehkäistä ristiriitojen kärjistymistä erotilanteissa, jossa keskustellaan ja sovitaan lapsen elatukseen liittyvistä arkisista asioista, kuten bussikortista, harrastusmenoista tai vaatekuluista. Muutoin näistä voi syntyä isoja riitoja.

VANHEMPIEN KESKINÄINEN LUOTTAMUS

Neljänneksi teemaksi nimettiin vanhempien keskinäinen luottamus ja sitä ruokkiva arvostus tai sen puuttuessa keskinäinen väheksyntä. Keskinäisessä luottamuksessa vanhemmilla on usko ja luottamus tuen saannista toisiltaan, yhteen hiileen puhaltamisesta ja tarpeellisuuden kokemuksesta. Keskinäiseen luottamukseen perustuvassa yhteisvanhemmuudessa kumppanit huolehtivat toisistaan, vastaavat toistensa tarpeisiin ja kysyvät säännöllisesti toisensa voinnista ja jaksamisesta. Vanhempien kesken ei esiinny kilpailua, vertailua, huonommuutta tai pelkoa sovittujen asioiden hoitamatta jättämisestä. Vanhemmat antavat tilaa toistensa persoonallisille tavoille toimia vanhempana, ottavat toisensa huomioon ja osaavat pohtia asioita molempien kannalta.

”Just sitten ajatuksena, että pohjana sille on se yhteinen ymmärrys asioista, ettei vaan, että me vaan fyysisesti jaetaan asioita tekemisiä, vaan siel on just tää ymmärrys siitä puoliskosta ja hänen tarpeista ja tilanteesta ja voinnista, tää on mun ajatus vanhemmille, ettei oo sitä kilpailua eikä huonommuuden tunnetta tarvitse kokea jos välillä ei jaksakaan ku toinen jaksaa nii se riittää.” [Vuokko]

Luottamuksen puute puolestaan tuli työntekijöiden mukaan esille tilanteissa, joissa jompikumpi vanhempi ottaa oikeuden määrittellä ’oikean’ lapsenhoitotyylin. Tällöin toinen vanhempi saattoi päättää, minkä värisiin (väriltään yhteen sopiviin)

vaatteisiin lapsi puetaan tai mikä on sopiva tapa leikkiä lapsen kanssa (ei riehakkaasti) tai riittävä määrä ulkoilua. Toisen vanhemman määrittelemä oikea lapsenhoitotyylil ilmenee ”oikeina” tai ”parempina” tapoina hoitaa, huolehtia ja kasvattaa lasta, ja niistä poikkeaminen toisen vanhemman (usein isän) tekemisten leimaamisena vääräksi tai ei-toivotuksi. Väheksynnän ilmiöön työntekijät suhtautuivat kriittisesti, ja toivat esille siihen liittyviä riskejä, kuten väheksynnän kohteeksi joutuneen vanhemman etäännyttämisen perheestä ja yhteisen lapsen hoidosta sekä kielteisen heijastumisen parisuhteeseen.

MOLEMPIEN VANHEMPIEN OSALLISUUS

Yhteisvanhemmuuden rakentuminen alkaa raskausaikana. Ammattilaisten mukaan monet isät kokevat kuitenkin olevansa ”*aika pihalla lapsen odotuksesta, isyys ei pukkaa heti päälle, vaikka vaimo odottaa lasta ja puhkuu vierellä*” [Maija]. Tämä eritahtinen osallisuuden kokemus kytkeytyi työntekijöiden puheessa erityisesti siihen, millaisia mukana olon, merkityksellisyyden ja pystyvyyden kokemuksia puoliset lapsen odotuksen ja syntymän yhteydessä näyttävät yhdessä rakentavan ja miten molemminpuolinen osallisuus tai sen puute myöhemmin näkyy perheessä tai asioitaessa palveluissa.

”Minun mielestäni päällimmäisenä on juuri se, että, tulee tää uus rooli ((myötäilevää hyminä)) äidin tai isän rooli. Eihän sit kun lapsia tulee lisää, ni äiti ei synny, se syntyy sen ensimmäisen lapsen myötä. Tai isä, yhtä lailla. Et miun mielestä se on niinku se roolimuuutos tai sen uuden roolin painavuus on niinku se varsinainen top juttu siinä kohtaa. Tai tärkein juttu.” [Niina]

Työntekijöiden kokemuksen mukaan raskaana oleva nainen voi tuskastua tilanteeseen, jossa kokee tulevan isän olevan välinpitämätön suhteessa vauvan odotukseen. Mies voi puolestaan kokea lapsen odotusajan vaiheena, jossa hänen isyytensä ei ole vielä alkanut. Raskausaika jaettuna, molemmille vanhemmille merkityksellisenä aikana voi siten jäädä kokematta. Isän osattomuuden kokemus voi edelleen voimistua lapsen synnyttyä, jos äiti sulkee isän pois vastasyntyneen hoivaamisesta, eikä luota isän tapaan hoitaa lasta tai isä itse väheksyy omia taitojaan. Työntekijöiden mu-

kaan äidin torjuva asennoituminen isän vanhemmuustaitoihin johtaa herkästi isän vetäytymiseen vauvan hoidosta, eikä hän silloin saa onnistumisen ja pystyvyyden kokemuksia pienen vauvan huolenpitäjänä. Lopulta isä voi jäädä uuden, muodostuvan perheen ulkopuolelle:

”Oli ensimmäinen lapsi nuorelle parille syntynyt, kun he kävi lenkillä yhdessä vaunulenkillä nii isä kulki kaks metriä jälessä niinkö vähä niinkö eri porukkaa kuuluvana [...] että ei ollut iha valmis vielä isäksi siinä vaiheessa.” [Jaana]

Yhteisvanhemmuus osallisuutena käsittää molempien vanhempien mahdollisuuden luoda kiintymyssuhde vauvaan, ottaa vastuuta lapsen hoidosta sekä osallistua neuvola- ja palvelutapaamiisiin. Työntekijöiden käsityksen mukaan isän osallistuminen synnytykseen ja puolisoitten yhteisesti jakama lapsen syntymäkokemus mahdollistaa isän ja vauvan välisen yhteyden syntymisen. Aikuisten luottamus toisiinsa vastasyntyneen vauvan hoitajina vahvistaa isän pystyvyyden kokemuksia. Osallisuuden kokemusta puolestaan murentavat tilanteet, joissa puolison tapaan huolehtia lapsesta ei luotettu ja hänet suljettiin pois vauvan hoidosta. Etäämmälle työnnetään työntekijöiden kokemusten mukaan usein lapsen isä, äidin ”omiassa vauvan itselleen”. Osallisuutta ylläpitävässä yhteisvanhemmuudessa molemmat vanhemmat pidetään mukana keskustelussa esimerkiksi neuvolassa, vaikka toinen ei olisi konkreettisesti paikalla. Neuvolan terveydenhoitajien käsityksen mukaan osallisuus toteutuu yhteisvanhemmuudessa, kun kumpikin vanhempi osoittaa tuntevansa lapsen.

”Ajattelen että parhaimmillaan se [yhteisvanhemmuus] on sitä että isä pystyy esimerkiksi tulemaan neuvolaan ilman että sillä on äidin terveiset lapulla, että isä todella tietää kuka lapsi on mistä se tykkää missä se on hyvä minkälaisia asioita vielä opetellaan ja että isä pystyy lähtemään lapsen kanssa jonnekin ilman et äiti valmistelee sen näyttämön, etseen kassit ja eväät ja näist peleist se tykkää ja näitä kirjoja se tykkää kuunnella et jos isä ei tarvii äidin valmisteluja nii mie katson että sillon isä oikeesti tietää.” [Niina]

Työntekijöiden käsitysten mukaan yhteisvanhemmuus molempien puolisoitten osallisuutena vauvan hoidosta ja huolenpidosta nousi esille erityisesti ensimmäistä lastaan odottavissa ja lapsen saaneissa perheissä. Osassa esikoislapsen perheitä erot isien ja äitien osallisuudessa olivat silmiinpistäviä, osassa perheitä roolit ja tehtävät oli sovittu jo etukäteen. Työntekijöiden havaintojen mukaan molempien vanhempien mahdollisuus kokea osallisuutta heti ensimmäisen lapsen odotuksesta, syntymästä ja varhaisvuosista alkaen vahvistaa aikuisten välistä yhteisvanhemmuutta vanhemmuuteen siirtymisen vaiheessa.

POHDINTA

YHTEENVETO TULOKSISTA

Tutkimuksessa selvitimme työntekijöiden käsityksiä yhteisvanhemmuudesta perhekeskusten terveyttä ja hyvinvointia edistävässä ja varhaisen tuen palveluissa. Teema-analyysin pohjalta tunnistimme viisi yhteisvanhemmuuden ulottuvuutta: 1) perhekohtaisesti sovittu työn- ja vastuunjako, 2) yhteisymmärrys kasvatuseriaateista, 3) avoin keskusteluyhteys, 4) keskinäinen luottamus ja 5) molempien vanhempien osallisuus. Yhteisvanhemmuus ilmeni työntekijöiden puheessa moniulotteisena ilmiönä, joka sisältää perhekohtaiset ratkaisut lapsenhoidon järjestelyistä ja työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisesta, mutta myös aikuisten kyvyn ja halun sovittaa yhteen lapsen kasvatuseriaatteita. Lisäksi työntekijöiden mukaan yhteisvanhemmuutta rakentaa vanhempien avoin keskusteluyhteys, jossa on tilaa jakaa vanhemmuuteen liittyviä odotuksia, ajatuksia, tunteita ja toiveita. Vanhempien välinen luottamus ilmenee puolisoitten keskinäisenä huomioon ottamisena, arvostuksena ja huolenpitona ja vanhempien välisen kilpailun ja vertailun välttämisenä. Yhteisvanhemmuus molempien vanhempien osallisuutena tarkoittaa vanhempien valmiutta tarjota toisilleen tilaa kehittää kykyjään ja taitojaan lapsesta huolehtimiseksi ja kasvattamiseksi, sekä molempien mahdollisuutta osallistua lasta koskeviin palvelutapaamisiin. Yhteisvanhemmuuden ulottuvuudet ovat osin päällekkäisiä, eikä niitä tule sellaisenaan ymmärtää ideaalin yhteisvanhemmuuden piirteinä. Ulottuvuuksien avulla ammattilaiset voivat kuitenkin käsitellä kulloistakin

teemaa vanhempien kanssa ja auttaa heitä arvioimaan sitä, miten ulottuvuudet toteutuvat vanhempien omien kokemusten mukaan. Työntekijöiden mukaan yhteisvanhemmuuden ulottuvuudet kattavat monimuotoisesti erilaiset perheet, eikä merkitystä ollut sillä, olivatko vanhemmat samaa vai eri sukupuolta. Eroperheiden yhteisvanhemmuudesta puhuttaessa korostuivat kasvatuserimielisyyksistä sopiminen ja luottamuksen rakentaminen.

Perhekeskusten työntekijöiden käsitykset yhteisvanhemmuuden ulottuvuuksista olivat samansuuntaiset Feinbergin (2) mallin kanssa, jota on hyödynnetty laajasti yhteisvanhemmuuden tutkimuksessa ja käsitteellistämässä. Poikkeuksen teki viides eli osallisuuden teema. Osallisuus viittaa molempien vanhempien mahdollisuuteen luoda tasavertaisesti suhde vauvaan, ottaa vastuuta vauvan hoidosta sekä saada tilaa kehittää omia kykyjä ja taitoja lapsen hoivaamiseksi sekä mahdollisuutta osallistua palvelutapaamisiin. Osallisuuden teema korostui ensimmäistä lastaan odottavissa perheissä, joista osassa isien mukanaolo toteutui ammattilaisten käsitysten mukaan heikosti. Myös Sheedy ja Gambrel (24) havaitsivat vanhempien keskinäisen osallisuuden, joustavuuden, sopeutumisen ja auttamisen vahvistavan vanhemmuuteen siirtymävaihetta. Vastaavasti, Rannan ja kollegoiden mukaan ensimmäistä lastaan odottavat vanhemmat toivoivat, että he voivat yhdessä kasvaa ja oppia yhteisen lapsen vanhemmiksi (22). Perhepalveluissa tulisikin kiinnittää erityistä huomiota ensimmäistä lasta odottavien ja esikoislapsen vanhempien osallisuuteen ja haluun kehittyä yhdessä vanhempina.

TULOSTEN TARKASTELU

Tulosten perusteella perhekeskuksen työntekijät käsittivät yhteisvanhemmuuden kokonaisuudeksi, joka koostuu useista, toisiinsa kytkeytyvistä sisällöllisistä ulottuvuuksista. Ammatillaiset äitiys- ja lastenneuvoloissa, perhetyössä, kasvatusta ja perheneuvonnassa ja muissa varhaisen tuen perhepalveluissa kertoivat tunnistavansa asiakastyössä vanhempien välisen yhteistyön teemoja, vaikka eivät perheiden kanssa keskustellessaan käyttäneetkään yhteisvanhemmuuden käsitettä. Pikemminkin työntekijät käsitelivät yhteisvanhemmuuden teemoja vanhemmuuden tai myös parisuhteen tehtävinä. Yhteisvanhemmuuden kä-

sitten käyttöönottoa puoltaakin se, että monialaisen perhekeskuksen työntekijöille voi käsitteen kautta rakentua jaettu ymmärrys perheestä systeeminä, jonka yksi alasysteemi muodostuu yhteisestä lapsesta huolta pitävien vanhempien yhteisvanhemmuuden suhteesta (17), toinen alasysteemi lapsi-vanhempi -suhteesta ja kolmas alasysteemi aikuisten romanttisesta parisuhteesta (1, 2).

Perhekeskuksen yhdeksi tehtäväksi on määriteltävä vanhemmuuden ja parisuhteen tukeminen (26). Tämän tutkimuksen perusteella perhekeskuksen tehtäväksi olisi perusteltua nimetä myös ohjaus yhteisvanhemmuuteen, toisin sanoen vanhempien keskinäisen työnjaon, kasvatustoiminnan, keskusteluyhteyden, luottamussuhteen ja osallisuuden tukeminen ja vahvistaminen. Tunnistamalla ja keskustelemalla yhteisvanhemmuuden teemoista kaikkien perheiden kanssa (1,2), voidaan vahvistaa perhekeskuksen ennalta ehkäisevää ja varhaisen tuen tehtävää perheiden elämässä vauvan odotuksen ja syntymän sekä lapsen varhaisvuosien aikana. Yhteistyövanhemmuutta on myös mahdollista rakentaa riippumatta siitä, asuuko syntyvä lapsi molempien vai vain toisen vanhemman luona (ks. 40).

Yhteisvanhemmuuden kysymykset voivat ajoittain olla haastavia. Universaali ohjaus ei tällöin ole riittävää, ja eri palveluilla voi olla vaikeuksia päästä yhteisymmärrykseen perheen tilanteesta ja palvelujen välisestä työnjaosta. Tällaisia tilanteita voivat olla muun muassa pitkityneet eroriidat tai lasten koulunkäyntivaikeudet (41, 42). Perhekeskuksen yhdeksi tehtäväksi on määriteltävä auttaminen sovinnolliseen eroon ja vanhemmuuden jatkumiseen (28). Tällaisissa tilanteissa työntekijät voivat moniammatillisesti selvittää perheiden ajoittain monimutkaisia erotilanteita lapsen yhteisestä huolenpidosta sopimiseksi. Tämän tutkimuksen tulosten perusteella perhekeskuksen moniammatillisissa tiimeissä ja palveluissa on hyvät edellytykset ottaa puheeksi ja rakentaa yhteistä ymmärrystä yhteisvanhemmuuden vahvistamisen perhekohtaisista tarpeista. Vaikeudet yhteisvanhemmuudessa voivat tulla esiin erotilanteissa, mutta myös perheen taloudellisten vaikeuksien, vanhemman uupumuksen tai lapsen kasvatukseen liittyvien erimielisyyksien myötä. Yhteisvanhemmuus perhekeskuksen moniammatillisena varhaisen tuen perhetyönä

voi edistää myös tavoitetta vähentää korjaavien lapsiperhepalvelujen, kuten lastensuojelun tai lastenpsykiatristen palvelujen tarvetta (43).

Yksittäisten perheiden ratkaisut lapsen huolenpidon järjestämiseksi riippuvat, paitsi perheitä itsestään myös yhteiskunnassa tarjolla olevista valinnan mahdollisuuksista sovittoa yhteen vanhemmuutta ja ansiotyötä. Voidakseen toteuttaa yhteisvanhemmuuttaan keskinäisen työn- ja vastuunjaon näkökulmasta vanhemmat tarvitsevat tukea paitsi palveluista, myös tietoa perhevapaajärjestelmän suomista valinnanvaihtoehtoista. Närvin (44) mukaan Suomessa vanhemmuudessa ja lastenhoidon järjestämisessä tavoitellaan rinnakkain yhtäältä tasa-arvoisen vanhemmuuden tukemista, toisaalta perheiden valinnanvapauden puolustamista. Perheiden vaapat valinnat eivät sellaisenaan näytä johtavan tasa-arvoisempaan vanhemmuuteen, vaan usein isät panostavat työhön äitien ottaessa päävastuun pienistä lapsista (44, 45, 46). Muutosta tilanteeseen toivotaan elokuussa 2022 voimaan astuneesta perhevapaauudistuksesta (47), joka takaa erilaisille perheille (adoptio-, apila-, sijais-, uus-, monikko-, ydin- ja yksinhuoltajaperheille) yhtäläiset oikeudet perhevapaiden käyttämiseksi. Uudistuksen odotetaan lisäävän isien ja monimuotoisten perheiden vanhempien perhevapaiden käyttöä ja tasaavan erilaisissa perheissä elävien lasten oikeutta saada huolenpitoa molemmilta vanhemmilta (48). Tutkimustulostemme mukaan yhteisvanhemmuuden rakentumisen yksi pilari on perhekohtaisesti sovittu työn- ja vastuunjakolapsen huolenpidosta, mikä on tunnistettu myös tutkimuskirjallisuudessa (2, 49).

Yhteisvanhemmuuden puheeksi ottaminen äitiys- ja lastenneuvolassa voisi tarjota perheellistymisen vaihetta läpikäyville aikuisille – naisille, miehille, muunsukupuolisille – yhtäläisemmät mahdollisuudet valintojen tekemiseksi lapsenhoidon ja työssäkäynnin yhteensovittamiseksi. Närvin (44, 162) mukaan vanhempien käsitykset omista vastuistaan äitinä ja isänä ovat yhteydessä ”*siihen, millaisten elämäntapojen ajatellaan tiettyssä kulttuurisessa ympäristössä, esimerkiksi tasa-arvoa tavoittelevassa suomalaisessa hyvinvointivaltiossa, olevan ”oikeita” ja toivottuja*”. Yhteisvanhemmuuden vahvistamisen näkökulmasta perhekohtaisia, helposti kyseenalaistamattomiksi muodostuvia käsityksiä ja uskomuksia

voidaan avata sekä pohtia molempien vanhempien kanssa heidän perheelleen sopivia ratkaisuja. Esimerkiksi perhevalmennuksessa on olennaista tukea aikuisia yksilöllisen vanhempana kasvamisen lisäksi myös siinä, että he löytävät yhteisesti toimivia ja toista kunnioittavia tapoja pitää huolta lapsestaan.

TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA RAJOITTEET

Tutkimustuloksia tarkasteltaessa on syytä huomioida joitakin tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttavia seikkoja. Ensinnäkin on mahdollista, että tutkittavien valintaprosessi – nimetty yhteishenkilö tutkimuskunnissa vastasi tutkittavien kokoamisesta – aiheutti sen, että ryhmähaastatteluihin valikoitui esimerkiksi aiheesta tavanomaista kiinnostuneempia työntekijöitä, ja siten saamamme kuva saattoi olla poikkeava verrattuna siihen, jos ryhmät olisi muodostettu esimerkiksi tutkijoiden suoralla yhteydenotolla. Valintaprosessi oli kuitenkin samanlainen kaikissa kunnissa ja sen pyrkimyksenä oli varmistaa eri palvelujen ja ammattiryhmien edustavuus ryhmissä. Tämän tavoitteen saavutimme, sillä osallistujat edustavat monipuolisesti perhekeskuksen palveluja (26). Toiseksi haastattelyryhmien koko vaihteli kolmesta seitsemään henkilöön. Pienemmissä ryhmissä osallistujat saivat keskimäärin enemmän puheaikaa kuin suuremmissa. Kuitenkin kaikki haastatteluihin osallistuneet toivat tutkimuksen kannalta olennaisia näkökulmia yhteisvanhemmuuteen.

Teams-haastatteluista vastasi aina kaksi tutkijaa, ja kaikkiaan viisi eri henkilöä toteutti haastattelut. Haastattelijan tasalaatuisuuden varmistamiseksi haastattelijat oli perehdytetty haastattelun kulkuun käymällä yhdessä läpi haastattelurunko, viisi pääteemaa ja niitä tarkentavat kysymykset sekä varmistamalla, että haastattelijat ovat ymmärtäneet haastattelun kulun ja sisällön. Haastattelijoiden ammatillinen etäisyys haastatteluviiniin teki tilaa osallistujien monipuoliselle kerrokselle. Kahden haastattelijan ratkaisu oli perusteltu, sillä näin pystyimme turvaamaan teknisissä ongelmissa (esimerkiksi internet-yhteyden katkeaminen) haastattelun ja nauhoituksen jatkuminen. Aineiston analysoinnissa pyrimme läpi-

näkyvyyteen dokumentoimalla analyysin vaiheet tarkasti. Aineistolähtöisen koodauksen ja niiden pohjalta luotujen ala- ja pääteemojen luotettavuuden takasi se, että ensimmäisen kirjoittajan lisäksi kävimme teemat läpi yhdessä kaikkien kirjoittajien kanssa. Valitut menetelmät soveltuivat aineiston analyysiin asetettuihin tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi. Vaikka tulokset eivät suoraan ole yleistettävissä tutkimusjoukon ulkopuolelle, niiden luotettavuutta lisää tulosten samansuuntaisuus aiemman tutkimuskirjallisuuden kanssa.

LISÄTUTKIMUKSEN TARPEET

Tässä tutkimuksessa analysoitiin perhekeskuspalveluissa työskentelevien työntekijöiden käsityksiä yhteisvanhemmuudesta. Jatkossa tietoa tarvitaan siitä, minkälaista tukea ja apua työntekijät tarjoavat yhteisvanhemmuuteen ja keiden perheiden tulkitaan tarvitsevan tukea. SOTE-uudistuksessa lapsiperhepalveluja kootaan monialaisiksi perhekeskuksiksi. Tietoa tarvitaan siitä, miten monialaisen perhekeskustyön keinoin voidaan varhaisessa vaiheessa puuttua yhteisvanhemmuudessa ilmeneviin ongelmiin ennen kuin perheiden tilanteet muuttuvat haastaviksi. Tutkimustietoa tarvitaan myös siitä, voidaanko perhevapaauidistuksen tavoitetta tasa-arvoisemmasta vanhemmuuden vastuiden jakautumisesta edistää tarjoamalla perhepalveluissa kaikille lapsiperheille tietoa ja ohjausta yhteisvanhemmuuteen.

RAHOITTAJAT:

Tutkimusta on rahoittanut Suomen Akatemia (323493 ja 323492).

KIRJOITTAJIEN KONTRIBUUTIOT:

Kaikki kirjoittajat ovat osallistuneet tiiviisti tutkimuksen eri vaiheiden toteutukseen. Kekkonen on vastannut käsikirjoituksen kokonaisuudesta ja toiminut haastattelijana. Malinen on analysoinut aineistoa ja osallistunut taustan ja pohdinnan kirjoittamiseen. Moilanen on toiminut haastattelijana, analysoinut aineistoa ja kuvannut analyysiprosessia. Rönkä on analysoinut aineistoa, arvioinut tutkimuksen luotettavuutta ja pohtinut lisätutkimustarpeita.

Coparenting refers to the relationship between adults who share responsibility for the care of a child. Coparenting is a triadic family sub-system distinct from the dyadic parent-child and couple relationship sub-systems, and it is linked to the child's well-being and positive development. Coparenting research has expanded its focus beyond divorced parents to include nondivorced parents and new parents in the transition to parenthood. This study investigated the conceptions of coparenting held by professionals' working in various family center services. Data were collected from participants (n=21) in five focus groups interviews and analyzed using thematic analysis and ATLAS.ti. The participants were employed in maternity and child healthcare clinics, family work and counseling services, and in family social work and child welfare services. The analysis yielded five main themes pertaining to professionals' conceptions about coparenting: family-specific division of responsibilities, parents' shared

understanding on upbringing, open dialogical interaction between parents, mutual trust, and the participation of both parents. Thus, the results indicate that the concept of coparenting is familiar to different professionals working in family centers. However, systematic use of the concept could help both professionals and families to recognize when they are dealing with issues related to a mutual parenting relationship as distinct from an individual parent-child relationship or adult romantic couple relationship. Foregrounding coparenting issues in universal family services could support parental reflection on how to share parental leave so that the child's right to receive care from both parents is not impaired.

Keywords: coparenting, family, parent, professional, service

Saapunut (09.05.2022)

Hyväksytty (14.12.2022)

LÄHTEET

- (1) McHale JP, Irace K. Coparenting in diverse family systems. Kirjassa McHale JP, Lindahl KL (toim.) Coparenting. A conceptual and clinical examination of family systems. Washington, D.C.: American Psychological Association; 2011:15–37. doi:10.1037/12328
- (2) Feinberg ME. The internal structure and ecological context of coparenting: A framework for research and intervention. *Parenting* 2003;3:2:95–131. doi: 10.1207/S15327922PAR0302_01
- (3) McHale JP, Kazali C, Rotman T, ym. The transition to coparenthood: Parents' prebirth expectations and early coparental adjustment at 3 months postpartum. *Dev Psychopathol* 2004;16:3:711–733. doi: 10.1017/s0954579404004742
- (4) McHale J, Kuersten-Hogan R, Rao N. Growing points for coparenting theory and research. *J. Adult Dev.* 2004;11:3:221–234. doi:10.1023/B:JADE.0000035629.29960.ed
- (5) Margolin G, Gordis EB, John RS. Coparenting: A link between marital conflict and parenting in two-parent families. *J Fam Psychol* 2001;15:1:3–21. doi: 10.1037//0893-3200.15.1.3
- (6) Konold TR, Abidin RR. Parenting alliance: A multifactorial perspective. *Assessment* 2001;8:1:47–65. doi: 10.1177/107319110100800105
- (7) Van Egeren LA, Hawkins DP. Coming to terms with co-parenting: Implications of definition and measurement. *J. Adult Dev* 2004;11:3:165–178. doi: 10.1023/B:JADE.0000035625.74672.0b
- (8) Jessee A, Mangelsdorf SC, Wong MS, ym. The Role of Reflective Functioning in Predicting Marital and Coparenting Quality. *J Child Fam Stud* 2018;27:1:187–197. doi: 10.1007/s10826-017-0874-6
- (9) Bornstein MH, Putnick DL, Lansford J. Parenting attributions and attitudes in cross-cultural perspective. *Parent Sci Pract* 2011;11:2-3:214–237. doi: 10.1080/15295192.2011.585568
- (10) Hock RM, Mooradian JK. Defining coparenting for social work practice: a critical interpretive synthesis. *Journal of Family Social Work* 2013;16:4, 314–331. doi: 10.1080/10522158.2013.795920
- (11) Lamela D, Figueiredo B. Coparenting after marital dissolution and children's mental health: a systematic review. *J Pediatr* 2016;92:331–42. doi:10.1016/j.jpdp.2016.05.010
- (12) Gallegos MI, Murphy SE, Benner AD, ym. Marital, Parental and Whole-Family Predictors of Toddlers' Emotional Regulation: The Role of Parental Emotional Withdrawal. *J Fam Psycho* 2017;31:3:294–303. doi: 10.1037/fam0000245
- (13) Teubert D, Pinquart M. The association between coparenting and child adjustment: A meta-

- analysis. *Parenting* 2010;10:286–307. doi: 10.1080/15295192.2010.492040
- (14) Murphy SE, Jacobvitz DB, Hazen NL. What's so bad about competitive coparenting? Family-level predictors of children's externalizing symptoms. *J Child Fam Stud* 2016;25:1684–1690. doi:10.1007/s10826-015-0321-5
- (15) Nunes CE, de Rotten Y, El Ghaziri N. Co-Parenting Programs: A systematic Review and Meta-Analysis. *Fam. Relat.* 2021;70:3:759–776. doi:10.1111/fare.12438
- (16) Minuchin S. *Families and family therapy*. Cambridge, MA: Harvard University Press; 1974.
- (17) McHale JP, Lindahl KM. *Coparenting: A conceptual and clinical examination of family systems*. American Psychological Association; 2011.
- (18) Terävä J, Böök ML, Hietanen P, ym. *Yhteistyövanhemmuus eron jälkeen: mitä, miksi ja miten?* Kirjassa: Ahvo U, Hietanen P, Kettunen M, Keinonen V. (toim.) *Yhteistyövanhemmuus. Yhteistyövanhemmuuden käsikirja. Ensi- ja turvakotien liitto*; 2019.
- (19) Beckmeyer, JJ, Coleman M, Ganong LH. Postdivorce coparenting typologies and children's adjustment. *Fam Relat* 2014;63:4:526–527. doi:10.1111/fare.12086
- (20) Altenburger LE, Schoppe-Sullivan S, Lang SN, ym. Associations Between Prenatal Coparenting Behavior and Observed Coparenting Behavior at 9-Months Postpartum. *J Fam Psychol* 2014;28:4:495–504. doi: 10.1080/13645579.2020.1785763
- (21) Feinberg ME, Kan ML, Goslin MC. Enhancing Coparenting, Parenting, and Child Self-Regulation: Effects of Family Foundations 1 Year after Birth. *Prevention Science* 2009;10:3:276–285. doi: 10.1007/s11121-009-0130-4
- (22) Ranta M, Böök ML, Paloniemi S, Rönkä A. “Equally, but in our own way”: First-time parents' prenatal expectations of coparenting. *J. Fam. Stud.* 2022;1–19. doi: 10.1080/13229400.2021.2023609
- (23) Durtschi JA, Soloski KL, Kimmes J. The dyadic effects of supportive coparenting and parental stress on relationship quality across the transition to parenthood. *Journal of Marital and Family Therapy* 2017;43:2:308–321. doi:10.1111/jmft.12194
- (24) Sheedy A, Gambrel LE. Coparenting Negotiation During the Transition to Parenthood: A Qualitative Study of Couples' Experiences as New Parents. *The American Journal of Family Therapy* 2019;47:2:67–86. doi:10.1080/01926187.2019.1586593
- (25) Feinberg ME, Sakuma KL. *Coparenting Interventions for Expecting Parents*. Kirjassa: McHale J, Lindahl KM (toim.) *Coparenting. A Conceptual and Clinical Examination of Family Systems*. Washington, DC: American Psychological Association; 2011, 171–190
- (26) Hastrup A, Pelkonen M, Varonen P. *Perhekeskusten kehittäminen ja vakiinnuttaminen tulevilla hyvinvointialueilla: ohjeita toimintasuunnitelman laadintaan*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Työpäperi 19/2021. Luettu 29.3.2022. <https://doaj.org/article/a8fe03970ec44464adb4d696d6b1b2e5>
- (27) Kekkonen M, Montonen M, Viitala R. Family centres provide services in a multi-professional, cross-sectoral way in collaboration with the third sector. Copenhagen: Nordic Council of Ministers. 2012.
- (28) Bildjuschkin K. (toim.) *Kasvatus- ja perheneuvonta – työnsäiltojen, työtehtävien, tavoitteiden ja työmenetelmien määrittely*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Työpäperi 20/2018. Luettu 17.3.2022. <https://www.julkari.fi/handle/10024/136496>
- (29) Hakulinen T. *Vanhemmuuden ja parisuhteen tukeminen äitiys- ja lastenneuvolapalveluissa*. Kirjassa: Hakulinen T, Laajasalo T, Mäkelä J. (toim.) *Vanhemmuuden ja parisuhteen tuen vahvistaminen. Teoriasta käytäntöön*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Ohjaus 9/2019. Luettu 17.3.2022. <https://www.julkari.fi/handle/10024/138389>
- (30) *Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Sosiaalihuoltolain soveltamisopas. Sosiaali- ja terveystieteiden julkaisuja 2017*
- (31) Hakulinen T, Hietanen-Peltola M, Vaara S, ym. *Laajoista terveystarkastuksista hyötyvät sekä perheet että neuvolahenkilöstö – ammattilaisten kokemuksia. Tutkimuksesta tiiviisti 2017/33*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2018. Luettu 13.10.2022. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-905-7>
- (32) Tuominen M, Kaljonen A, Ahonen P & Rautava P. Relational continuity of care in integrated maternity and child health clinics improve parents' service experiences. *Int J Integr Care* 2014;14. doi: 10.5334/ijic.1451
- (33) Hakulinen-Viitanen T, Hietanen-Peltola M, Hastrup A, ym. *Laaja terveystarkastus. Ohjeistus äitiys- ja lastenneuvolatoimintaan sekä kouluterveydenhuoltoon*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Opas 22/2010. 2010. Luettu 13.10.2022. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-708-0>
- (34) Tausch AP & Menold N. *Methodological Aspects of Focus Groups in Health Research: Results of Qualitative Interviews With Focus Group Moderators*. *Global Qualitative Nursing Research* 2016;3:1–12. doi: 10.1177/2333393616630466
- (35) Kruger LJ, Rodgers RF, Long SJ, ym. Individual interviews or focus groups? Interview format and women's self-disclosure. *Int J Soc Res Methodol* 2019;22:3:245–255. doi: 10.1080/13645579.2018.1518857
- (36) *Ihmisen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Luettu 7.1.2022. <https://doaj.org/article/a8fe03970ec44464adb4d696d6b1b2e5>

- (37) Maguire M, Delahunt B. Doing a Thematic Analysis: A Practical, Step-by-Step Guide for Learning and Teaching Scholars. Dundalk Institute of Technology. AISHE-J 2017;9:3:3351–33513.
- (38) Braun V, Clarke V. Thematic Analysis. Kirjassa: Cooper H. (toim.) APA Handbook of Research Methods in Psychology: Vol. 2. Research Designs; 2012, 57–71.
doi: 10.1037/136/13620-004
- (39) Fereday J, Muir-Cochrane E. Demonstrating Rigor Using Thematic Analysis: A Hybrid Approach of Inductive and Deductive Coding and Theme. Development International Journal of Qualitative Methods 2006, 5(1).
doi: 10.1177/160940690600500107
- (40) Henttonen T. Yhteistyövanhemmuus odotus- ja vauva-aikana Kirjassa: Ahvo U, Hietanen P, Kettunen M, Keinonen V. (toim.) Yhteistyövanhemmuus. Yhteistyövanhemmuuden käsikirja. Ensi- ja turvakotien liitto; 2019
- (41) Yliruka L, Vartio R, Pasanen K. Monimutkaiset ja erityistä osaamista edellyttävät asiakastilanteet sosiaalityössä. Valtakunnallisen kyselyn tuloksia. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Työpäpaperi 16/2018. Luettu 10.11.2023. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-117-1>
- (42) Jokinen L, Stenvall E, Palsanen K. Perheiden tarpeista lähtevän auttamistyön johtaminen. Kirjassa Petrelius P, Eriksson P (toim.) Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Työpäpaperi 32/2018. Luettu 10.11.2023. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-208-6>
- (43) Klavus J, Hastrup A, Jarvala T, ym. Monialainen perhekeskus tuottaa kustannusvaikuttavia palveluja: Lapsiperhepalvelujen taloudellinen arviointi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Tutkimuksesta tiivistä 17/2019.
- (44) Närvi J. Vanhemmuuden valintoja epävakailta työurilla. Työelämä tutkimus. Arbetslivsforskning 2014;12:2:161–166.
- (45) Varjonen S. Äidin hoiva, jaettu vanhemmuus – ja vapaus valita. Perhevapaiden uudistamisen argumentointi 1970-luvulta 2000-luvulle. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 118; 2011.
- (46) Lammi-Taskula J. Young Parents on Parental Leave in the Nordic Countries. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Discussion Paper 13/2022. 2022. <https://www.julkari.fi/handle/10024/144170> Luettu 1.3.2022.
- (47) Kansaneläkelaitos. Perhevapaat uudistuvat vuonna 2022. Luettu 28.2.2022. <https://www.kela.fi/perhevapaauudistus>
- (48) Moring A, Lammi-Taskula J. Parental Leave Reforms in Finland 1977–2019 from a Diversity Perspective. Soc. Incl. 2021;9:2:338–349.
doi: 10.17645/si.v9i2.3796
- (49) Rehel, E. M. (2014). When dad stays home too: paternity leave, gender, and parenting. Gender & Society, 28(1), 110–132.
doi: 10.1177/0891243213503900

MARJATTA KEKKONEN

FT, erikoistutkija

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos

Hyvinvointivaikuttajat

ja

Jyväskylän ammattikorkeakoulu

Hyvinvointiyksikkö

KAISA MALINEN

PsT, dosentti, vanhempi tutkija

Jyväskylän ammattikorkeakoulu

Hyvinvointiyksikkö

JOHANNA MOILANEN

YTT, dosentti, yliopistotutkija

Jyväskylän yliopisto

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

ANNA RÖNKÄ

PsT, professori

Jyväskylän yliopisto

Kasvatustieteiden laitos